

Alain Badiou

Τίνος πραγματικού το θέαμα είναι αυτή η κρίση;*

Η πλανητική οικονομική κρίση, όπως μας την παρουσιάζουν, μοιάζει με μια απ' εκείνες τις κακές ταινίες, τις οποίες τις σκαρφίζεται η βιομηχανία των προσυσκευασμένων επιτυχιών του μεγάλου θεάματος, που σήμερα ονομάζεται "κινηματογράφος." Τίποτε δεν λείπει: το θέαμα μιας σταδιακής καταστροφής, το σασπένς των μεγάλων κόλπων, ο εξωτισμός του πανομοιότυπου – το χρηματιστήριο της Τζακάρτα ζυγίζεται με τα ίδια μέτρα και σταθμά του θεάματος όπως και της Νέας Υόρκης, η διαγώνια γραμμή από τη Μόσχα στο Σάο Πάουλο, παντού η ίδια φωτιά που καιει τις ίδιες τράπεζες – οι τρομακτικές νέες εξελίξεις: αλίμονο, ακόμη και τα πιο μελετημένα "σχέδια" δεν μπορούν να αποτρέψουν τη Μαύρη Παρασκευή, όταν όλα καταρρέουν ή όλα θα καταρρεύσουν.. Αλλά η ελπίδα πεθαίνει τελευταία: μπροστά στη σκηνή, βλέπουμε βλοσυρούς και σκεφτικούς, όπως στα κινηματογραφικά έργα της καταστροφής, τα μέλη της μικρής παρέας των ισχυρών, τους πυροσβέστες της νομισματικής πυρκαγιάς – Σαρκοζύ, Πώλσον, Μέρκελ, Μπράουν, Τρισέ κ.λπ. – να ρίχνουν μέσα στην κεντρική Τρύπα χιλιάδες δισεκατομμύριων. Θα αναρωτηθούμε αργότερα (στα προσεχή επεισόδια του σήριαλ) από πού προέρχονται όλα αυτά τα δισεκατομμύρια, γιατί απέναντι και στην παραμικρή απαίτηση των φτωχών, για χρόνια ως τώρα, όλοι αυτοί απαντούσαν γυρνώντας τις τσέπες τους μέσα-έξω, για να πουν ότι δεν είχαν ούτε μια τσακιστή. Προς το παρόν, δεν έχει σημασία. "Να σώσουμε τις τράπεζες!" Αυτή η ευγενική, η ουμανιστική και δημοκρατική κραυγή αναβλύζει από το στόμα κάθε δημοσιογράφου και κάθε πολιτικού. Να τις σώσουμε μ' οποιοδήποτε τίμημα! Και πρέπει να το τονίσουμε, αφού το τίμημα δεν είναι μηδαμινό.

Οφείλω να ομολογήσω: κι εγώ ο ίδιος, μπροστά στα ποσά που κυκλοφορούν, τα οποία, όπως σχεδόν όλος ο κόσμος, δεν μπορώ να καταλάβω τι σημαίνουν (τι ακριβώς είναι χίλια τετρακόσια δισεκατομμύρια ευρώ;), έχω κι εγώ εμπιστοσύνη σ' αυτούς. Την εναποθέτω ολόκληρη στα χέρια των πυροσβεστών. Όλοι ενωμένοι, το γνωρίζω, το αισθάνομαι, θα πετύχουν. Οι τράπεζες θα αναπτυχθούν περισσότερο από πριν, ενώ κάποιες από τις μικρότερες ή μεσαίου μεγέθους, που ως τώρα είχαν κατορθώσει να επιβιώνουν μόνο χάρη στην φιλευσπλαχνία του κράτους, θα δοθούν στις μεγαλύτερες για ένα κομμάτι ψωμί. Κατάρρευση του καπιταλισμού; Θα πρέπει να αστειεύσετε. Ποιος, τέλος πάντων, την θέλει; Ποιος γνωρίζει ακόμη και τι σημαίνει ή τι θα μπορούσε να εννοηθεί μ' αυτό; Ας σώσουμε τις τράπεζες, σας λεω, κι όλα τα άλλα θα ακολουθήσουν. Λαμβάνοντας υπόψη την τρέχουσα κατάσταση του κόσμου και τις πολιτικές που ασκούνται σ' αυτόν, είναι αναπόφευκτο, για τους πρωταγωνιστές του έργου, δηλαδή, τους πλούσιους, τους υπηρέτες τους, τα παράσιτά τους, γι' αυτούς που τους λιγουρεύονται και γι' αυτούς που τους λιβανίζουν, να υπάρξει στο τέλος ένα χέπυ εντ, ίσως λίγο μελαγχολικό.

Καλύτερα όμως, ας στρέψουμε την προσοχή μας προς τη μεριά των θεατών αυτού του σόου, στο ζαλισμένο πλήθος που, ανήσυχο χωρίς να ξέρει γιατί, κατανοώντας μόνο λίγα πράγματα κι εντελώς αποσυνδεδεμένο από οποιαδήποτε ενεργή ενασχόληση με την περίσταση, ακούει, σαν να ήταν μια βοή από μακριά, την αναγγελία του θανάτου των τραπεζών, που βρέθηκαν τώρα στριμωγμένες, προσπαθεί να εικάσει τι συμβαίνει παρακολουθώντας τις συναντήσεις τα σαββατοκύριακα, πραγματικά εξαντλητικές, της ένδοξης μικρής παρέας των κυβερνώντων μας, βλέπει να περνούν μπροστά του αστρονομικά κι ακατάληπτα χρηματικά ποσά κι αυτόματα τα συγκρίνει με τους δικούς του πόρους, ή μάλλον, για ένα πολύ σημαντικό τμήμα της ανθρωπότητας, με την παντελή και σκέτη ανυπαρξία τέτοιων πόρων γι' αυτούς, ένα πράγμα που αποτελεί ταυτόχρονα την πικρή και την ενθαρρυντική βάση της ζωής τους. Να λοιπόν πού βρίσκεται το πραγματικό κι ο μόνος τρόπος να μπορέσουμε να έχουμε πρόσβαση σ' αυτό θα ήταν αν γυρίζαμε την πλάτη μας στην οθόνη του θεάματος, για να βλέπαμε την αόρατη μάζα εκείνων, για τους οποίους, ακριβώς πριν ριχθούν μέσα στο χειρότερο σε σχέση μ' αυτά που ζουν, το έργο αυτό της καταστροφής, συμπεριλαμβανομένου και του μελιστάλαχτου τέλους της (το Σαρκοζύ να αγκαλιάζει την Μέρκελ κι όλο τον κόσμο να κλαίει από χαρά), ποτέ δεν ήταν τίποτε άλλο παρά ένα θέατρο σκιών.

Συχνά μιλούν αυτές τις τελευταίες βδομάδες για την "πραγματική οικονομία" (την παραγωγή

* Κοινωνικά κινήματα και δίκτυα, <http://thrymmata.blogspot.com/2008/10/alain-badiou.html>

Εκτεταμένα αποσπάσματα αυτού του άρθρου είχαν δημοσιευθεί στην εφημερίδα *Le Monde* στις 17/10/08.

και την κυκλοφορία των αγαθών) και την οικονομία – πώς να την πούμε; τη μη πραγματική; – από την οποίαν πηγάζουν όλα τα δεινά, δεδομένου ότι οι παράγοντες της δεύτερης αυτής οικονομίας είχαν γίνει οι “ανεύθυνοι,” οι “παράλογοι,” οι “άρπαγες,” που άλεθαν πρώτα με απληστία, μετά με πανικό, την ανούσια πια μάζα των μετοχών, των ασφάλιστρων και των χρημάτων. Μια τέτοια διάκριση είναι γελοία και γενικώς θα μπορούσε εύκολα να ανασκευαστεί, όταν, μέσω μιας αντίθετης μεταφοράς, παρουσιαζόταν η χρηματοπιστωτική κυκλοφορία και κερδοσκοπία σαν το “κυκλοφοριακό σύστημα” της οικονομίας. Μήπως, έτσι, αφαιρείται η καρδιά και το αίμα από τη ζωντανή πραγματικότητα του σώματος; Είναι δυνατόν μια οικονομική καρδιακή προσβολή να μην έχει σχέση με την κατάσταση της υγείας ολόκληρης της οικονομίας; Ως γνωστό, ο χρηματοοικονομικός καπιταλισμός, γενικώς, αποτελεί – από τις απαρχές του, που σημαίνει, κατά τους τελευταίους πέντε αιώνες – μια από τις κεντρικές συνιστώσες του καπιταλισμού. Όσον αφορά τους ιδιοκτήτες και τους ιθύνοντες του συστήματος αυτού, αυτοί δεν είναι “υπεύθυνοι” παρά μόνο για τα κέρδη, ο “ορθολογισμός” τους μετριέται μόνο με τα οφέλη που αποκομίζουν και δεν είναι μόνο άρπαγες, αλλά, επιπλέον, οφείλουν να είναι τέτοιοι.

Επομένως, δεν υπάρχει τίποτε το πιο “πραγματικό” στο αμπάρι της καπιταλιστικής παραγωγής από ό,τι στο εμπορικό κατάστρωμά του ή στα κερδοσκοπικά διαμερίσματά του. Τα δυο τελευταία, οπωσδήποτε, διαφθείρουν το πρώτο: στη συντριπτική τους πλειοψηφία, τα αντικείμενα που παράγονται από τον τύπο αυτό των μηχανισμών – που αποσκοπούν μόνο στο κέρδος και την παραγόμενη κερδοσκοπία, η οποία αποτελεί το γρηγορότερο και σημαντικότερο μέρος ενός τέτοιου κέρδους – είναι αντικείμενα άσχημα, άχαρα, ακατάλληλα, άχρηστα, για τα οποία χρειάζεται να δαπανηθούν δισεκατομμύρια ώστε να πεισθούν οι άνθρωποι για το αντίθετο. Κάτι που προϋποθέτει ότι οι άνθρωποι αυτοί πρέπει να μεταμορφωθούν σε ιδιότροπα παιδιά, σε αιώνιους έφηβους, των οποίων η ύπαρξη συνίσταται μόνο στην ανταλλαγή παιχνιδιών.

Η επιστροφή στο πραγματικό δεν μπορεί να είναι η κίνηση, που οδηγεί από την κακιά και “παράλογη” κερδοσκοπία στην υγιή παραγωγή. Πρέπει να είναι η επιστροφή στην άμεση και στοχαστική ζωή όλων των ανθρώπων που κατοικούν στον κόσμο. Απ’ αυτήν την οπτική, μπορεί κανείς να ατενίσει θαρραλέα τον καπιταλισμό, να δει το κινηματογραφικό έργο της καταστροφής που επιβάλλεται αυτόν τον καιρό σ’ όλους μας να δούμε. Το πραγματικό δεν είναι η ταινία, αλλά η αίθουσα όπου παίζεται.

Τι βλέπουμε λοιπόν, αν στρέψουμε ή αναποδογυρίσουμε τα πράγματα; Τι βλέπουμε, αν καταφέρουμε να αποσυνδεθούμε από το ατονικό άγχος του κενού, με το οποίο τα αφεντικά μας προσβλέπουν να μας κάνουν να τους εκλιπαρήσουμε για να σώσουν τις τράπεζες; Βλέπουμε, κι αυτό σημαίνει να βλέπουμε, τα απλά πράγματα που γνωρίζαμε από πολύ καιρό πιο πριν: ο καπιταλισμός δεν είναι παρά ένα πλιάτσικο, κάτι παράλογο στην υπόστασή του και καταστρεπτικό στην εξέλιξή του. Το τίμημα για κάποιες σύντομες δεκαετίες ευημερίας, που πάντοτε όμως χαρακτηρίζονταν κι από τις απάνθρωπες ανισότητες, ήταν οι περίοδοι των κρίσεων, κατά τις οποίες εξαφανίζονταν ορισμένα αστρονομικά ποσά αξίας, γινόντουσαν κάποιες αιματηρές εκστρατείες καταστολής μέσα σ’ όλες τις ζώνες, που ο καπιταλισμός έκρινε ότι είχαν στρατηγική σημασία ή ήσαν απειλητικές γι’ αυτόν, και διεξάγονταν κάποιοι παγκόσμιοι πόλεμοι που αποκαταστύσαν την υγεία του καπιταλισμού. Εδώ βρίσκεται η διδακτική δύναμη της αντεστραμμένης ματιάς προς την ταινία-κρίση. Δηλαδή, ποια; Απέναντι στις ζωές των ανθρώπων που βλέπουν την ταινία αυτή, τολμούμε ακόμη να εκθειάζουμε ένα σύστημα, που εναποθέτει την οργάνωση της συλλογικής ζωής πάνω στις χαμερπέστερες παρορμήσεις, στην απληστία, στην αντιπαλότητα, στον ασυναίσθητο εγωισμό; Μας λένε να τραγουδάμε τον ύμνο μιας “δημοκρατίας,” της οποίας οι ηγέτες, εντελώς ατιμωρητί, παριστάνουν τους υπηρέτες του ιδιωτικού χρηματοοικονομικού σφετερισμού, που θα ξάφνιαζε ακόμη και τον ίδιο τον Μαρξ, ο οποίος ήδη, πριν εκατό εξήντα χρόνια, είχε χαρακτηρίσει τις κυβερνήσεις σαν τα “θεμέλια της δύναμης του Κεφάλαιου”; Λένε στον κοινό πολίτη να “κατανοήσει” ότι είναι εντελώς αδύνατο να κλείσει η τρύπα της κοινωνικής ασφάλισης, αλλά πρέπει να κλείσει, ανυπολόγιστα, η τρύπα των δισεκατομμυρίων των τραπεζών; Πρέπει, στα σοβαρά, να αποδεχθούμε ότι κανείς πλέον δεν μπορεί να φαντασθεί την εθνικοποίηση μιας επιχείρησης, που βρίσκεται σε δεινή κατάσταση λόγω του ανταγωνισμού, μιας επιχείρησης, στην οποίαν εργάζονται χιλιάδες εργάτες, αλλά ότι είναι προφανές πώς αυτό πρέπει να γίνει για μια

τράπεζα, που ξέμεινε λόγω κερδοσκοπίας;

Σ' αυτήν την υπόθεση, το πραγματικό είναι εξ αρχής ένα από τα δεδομένα της κρίσης. Γιατί από πού προέρχεται όλη αυτή η οικονομική φαντασμαγορία; Απλούστατα από το γεγονός ότι, αφήνοντας να λάμπουν μπροστά τους κάποιες σαγηνευτικές δυνατότητες πιστωτικού δανεισμού, γίνοντουσαν αναγκαστικές πωλήσεις πολυτελών κατοικιών σ' ανθρώπους που δεν είχαν κανένα μέσο να τις αγοράσουν. Στη συνέχεια, τα χρεωστικά των ανθρώπων αυτών ξαναπουλιόντουσαν αναμεμιγμένα, όπως γίνεται με τα καλά ναρκωτικά, μαζί με διάφορα χρεόγραφα, των οποίων η σύνθεση γινόταν τόσο πολύπλοκη όσο κι αδιαφανής μέσα από το έργο ολόκληρων ταγμάτων μαθηματικών. Κι όλα αυτά τότε κυκλοφορούσαν, από εξαγορά σ' εξαγορά, αποτιμώμενα όλο και ψηλότερα στις πιο απομακρυσμένες τράπεζες. Όμως, η υλική εγγύηση μιας τέτοιας κυκλοφορίας βρισκόταν στα σπίτια, που είχαν πωληθεί. Αλλά αρκούσε η κτηματομεσιτική αγορά να καταρρεύσει, γιατί, καθώς οι εγγυήσεις αυτές υποτιμούνταν όλο και πιο πολύ κι οι πιστωτές ζητούσαν όλο και περισσότερα, ενώ οι αγοραστές μπορούσαν να ξεπληρώσουν τις οφειλές τους όλο και λιγότερο. Κι όταν στο τέλος δεν μπορούσαν πια να συνεχίσουν, το ναρκωτικό, που είχε εισχωρήσει μέσα στα χρεωστικά, έφθανε να τα δηλητηριάσει: δεν άξιζαν πλέον τίποτε. Φαινομενική ισοπαλία: οι θεατές χάνουν το στοίχημά τους κι οι αγοραστές χάνουν τα σπίτια τους, από τα οποία διώχνονται ευγενικά. Αλλά όμως, το πραγματικό αυτής της ισοπαλίας βρίσκεται, ως συνήθως, στην πλευρά του συλλογικού, της καθημερινής ζωής: στο τέλος, όλα ξεκινούν από το ότι υπάρχουν χιλιάδες εκατομμυρίων ανθρώπων, των οποίων οι μισθοί, ή η ανυπαρξία μισθών, τους κάνει να μην έχουν απολύτως καμία δυνατότητα στέγασης. Η πραγματική ουσία της οικονομικής κρίσης είναι η κρίση της στέγασης. Κι αυτοί που δεν έχουν τη δυνατότητα να αποκτήσουν τη δική τους στέγη δεν είναι βέβαια οι τραπεζίτες. Πρέπει πάντοτε να ξαναγυρνάμε στις συνθήκες της καθημερινής ύπαρξης..

Το μόνο πράγμα που μπορούμε να ελπίζουμε σ' αυτήν την υπόθεση είναι να ξαναβρούμε το πραγματικό, στο μέτρο του δυνατού, μέσα στο ρου της κρίσης. Στα μαθήματα, που παίρνουν οι άνθρωποι, κι όχι οι τραπεζίτες, οι κυβερνήσεις, που τους υπηρετούν, κι οι δημοσιογράφοι, που υπηρετούν τις κυβερνήσεις, μέσα σ' όλο αυτό το ζοφερό σκηνικό.

Βλέπω λοιπόν δυο επίπεδα να αρθρώνονται μέσα σ' αυτήν την επιστροφή του πραγματικού.

Το πρώτο είναι σαφώς πολιτικό. Επειδή, όπως μας δείχνει ο κινηματογράφος, η “δημοκρατική” πολιτική δεν είναι παρά η διαθεσιμότητα εξυπηρέτησης των τραπεζών και το αληθινό της όνομα είναι: καπιταλιστικο-κοινοβουλευτισμός, πρέπει, όπως έχουν αρχίσει να δείχνουν πολλαπλές εμπειρίες τα τελευταία είκοσι χρόνια, να οργανωθεί μια πολιτική που να έχει μια πλήρως διαφορετική φύση. Μια τέτοια πολιτική είναι κι αναμφίβολα για πολύ καιρό ακόμη θα πρέπει να βρίσκεται σε μεγάλη απόσταση από την εξουσία του κράτους, για την οποία δεν χρειάζεται να νοιαστεί καθόλου. Ξεκινά από τη βάση του πραγματικού, μέσω μιας έμπρακτης συσπείρωσης μεταξύ των ανθρώπων εκείνων, που είναι οι πιο άμεσα διατιθέμενοι να την ανακαλύψουν: των νεο-αφιχθέντων προλετάρων από την Αφρική ή απ' αλλού και των διανοούμενων που είναι κληρονόμοι των πολιτικών αγώνων των τελευταίων δεκαετιών. Η συσπείρωση αυτή θα διευρύνεται στη βάση του τι μπορεί να κάνει, βήμα προς βήμα. Δεν θα διατηρεί κανένα είδος οργανικής σχέσης με κανένα από τα υπάρχοντα κόμματα, καθώς και με το εκλογικό και το θεσμικό σύστημα που τα συντηρεί. Θα εφεύρει τη νέα πειθαρχία γι' αυτούς που δεν έχουν τίποτε, τις πολιτικές ικανότητές τους, τη νέα ιδέα για το πώς θα είναι η νίκη τους.

Το δεύτερο επίπεδο είναι ιδεολογικό. Πρέπει να ανατρέψουμε την παλιά ετυμηγορία, σύμφωνα με την οποία βρισκόμαστε στο “τέλος των ιδεολογιών.” Σήμερα μπορούμε να δούμε εντελώς ξεκάθαρα ότι αυτό το δήθεν τέλος δεν στηρίζεται σε καμιά άλλη πραγματικότητα παρά στο σλόγκαν “να σώσουμε τις τράπεζες.” Τίποτε δεν είναι πιο σημαντικό από το να ξαναβρούμε το πάθος των ιδεών και να αντιπαρατεθούμε στον κόσμο, έτσι όπως είναι, έχοντας σαν γενική προϋπόθεση την προεξοφλούμενη βεβαιότητα μιας άλλης διαφορετικής πορείας των πραγμάτων. Στο ολέθριο θέαμα του καπιταλισμού, αντιπαρατάσσουμε το πραγματικό των ανθρώπων, της ύπαρξής τους μέσα στην ίδια τη ροή των ιδεών. Το μοτίβο της χειραφέτησης της ανθρωπότητας δεν έχει χάσει τίποτε από το δυναμικό του. Η λέξη “κομμουνισμός,” με την οποία για πολύ καιρό ονοματιζόταν το δυναμικό αυτό, έχει βέβαια ξεφτιλισθεί κι ατιμασθεί. Αλλά σήμερα, η εξαφάνιση

της λέξης αυτής δεν εξυπηρετεί κανέναν άλλο παρά τους υποστηρικτές της τάξης κι ασφάλειας, τους ζαλισμένους από τον πυρετό πρωταγωνιστές του έργου της καταστροφής. Όμως, είμαστε αποφασισμένοι να αναζωογονήσουμε τον κομμουνισμό, στις συνθήκες της νέας διαύγειας που έχει αποκτήσει. Μιας διαύγειας που συνεχίζει να αποτελεί την παλιά του αρετή, όταν ο Μαρξ έλεγε για τον κομμουνισμό ότι “ξέκοβε με τον πιο ριζοσπαστικό τρόπο από τις παραδοσιακές ιδέες” κι ότι θα έφερνε μια τέτοια “συναδελφосύνη, στην οποία η ελεύθερη ανάπτυξη του οποιουδήποτε είναι η συνθήκη για την ελεύθερη ανάπτυξη του καθενός.”

Ολική ρήξη με τον καπιταλιστικο-κοινοβουλευτισμό, πολιτική που επινοείται πάνω στη βάση του πραγματικού των ανθρώπων, κυριαρχία των ιδεών: όλα βρίσκονται εδώ, όλα όσα χρειαζόμαστε για να ελευθερωθούμε από το έργο της κρίσης κι όλα όσα μπορούν να συμβάλουν στην ίδια την ηθική ανύψωσή μας.